

OPLEIDING

Reisleider

Hoger Beroepsonderwijs
Modulaire opleiding
BO HB 002

Studiegebied
Handelswetenschappen en bedrijfskunde

http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/volwassenen/inhouden/hbovwo/BVR_BO%20HB%20002_01-09-2008.pdf - Windows Internet Explorer

http://www.ond.vlaanderen.be/dvo/volwassenen/inhouden/hbovwo/BVR_BO%20HB%20002_01-09-2008.pdf

Google g Zoeken Bladwijzers Spelling controleren Automatisch aanvullen Aanmelden

http://www.ond.vlaand... x iGoogle VAIO Business Centre Pagina Extra

4 / 17 133% Zoeken

1.8 Leertraject

```

graph LR
    subgraph A [ ]
        A1[Voorbereidingsproces 9206 40]
        A2[Basiskennis algemene en politieke 9207 geschiedenis 40]
        A3[Basiskennis kunst- en 9208 cultuurbeschouwing 40]
        A4[Basiskennis natuur- en 9209 landschapslezen 40]
        A5[9210 Rondleiden in de praktijk 80]
    end
    subgraph B [ ]
        B1[Specifieke reisleidervaardigheden 9211 40]
        B2[Bestemming reisleader 9212 80]
        B3[Project bestemming reisleader 9213 80]
    end
    C[Reisleider 440 Lt 35561]
    A --> B
    B --> C
  
```

Gereed Onbekende zone | Beveiligde modus: ingeschakeld

Meewerkende centra voor volwassenenonderwijs

- PCVOA
Laageind 19,2940 Stabroek
Brialmontlei 45,2018 Antwerpen
info@pcvoa.be

- PCVO Het Perspectief
Nonnemeersstraat 15
9000 Gent
www.hetperspectief.net

- CVO De Oranjerie
Boudewijnvest 3,3290 Diest
info@deoranjerie.be

- CVO Turnhout1
Koninklijk Atheneum
Boomgaardstraat 56, 2300 turnhout
info@cvoturnhout1.be

- CVO Spermalie
Snaggaaerdstraat 15, 8000 Brugge
info@spermalie.be

Inhoudstafel

1	Inleiding	5
2	Beginsituatie	6
3	Algemene doelstellingen van de opleiding	7
4	Methodologische wenken en didactische hulpmiddelen	9
5	Evaluatie van de cursisten	10
6	Vorbereidingsproces, M HB 016, 40 LT	12
6.1	Algemene doelstelling van de module	12
6.2	Beginsituatie	12
6.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	12
7	Basiskennis algemene en politieke geschiedenis, M HB 017, 40 LT	14
7.1	Algemene doelstelling van de module	14
7.2	Beginsituatie	14
7.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	14
8	Basiskennis kunst- en cultuurbeschouwing, M HB 018, 40 LT	16
8.1	Algemene doelstelling van de module	16
8.2	Beginsituatie	16
8.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	16
9	Basiskennis natuur- en landschapslezen, M HB 019, 40 LT	18
9.1	Algemene doelstelling van de module	18
9.2	Beginsituatie	18
9.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	18
10	Rondleiden in de praktijk, M HB 020, 80 LT	19
10.1	Algemene doelstelling van de module	19
10.2	Beginsituatie	19
10.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	19
11	Specifieke reisleidervaardigheden, M HB 021, 40 LT	22
11.1	Algemene doelstelling van de module	22
11.2	Beginsituatie	22
11.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	22
12	Bestemming reisleader, M HB 022, 80 LT	26
12.1	Algemene doelstelling van de module	26
12.2	Beginsituatie	26
12.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	26
13	Project reisleader, M HB 023, 80 LT	29
13.1	Algemene doelstelling van de module	29
13.2	Beginsituatie	29
13.3	Leerplandoelstellingen en leerinhouden	29
14	Bibliografie	32

1 Inleiding

De doelgroepen voor de opleiding reisleader zijn volwassenen die vaak hooggeschoold zijn, met een brede culturele belangstelling en een open geest. Het gaat hier dan meestal ook over zeer heterogene groepen.

Dit leerplan steunt op het opleidingsprofiel BO HB 002. Het kwam tot stand in samenwerking met diverse partners. In eerste instantie werkten CVO's uit de verschillende netten mee aan het leerplan. Toerisme Vlaanderen, het overheidsagentschap voor toerisme, participeerde actief in de ontwikkeling van dit leerplan en consulteerde hiervoor ook verschillende beroepsorganisaties van gidsen en reisleaders.

Kandidaat gidsen/reisleaders starten met gemeenschappelijke basismodules. Na de opleiding Reisleader (440lt) behaalt men een certificaat Reisleader.

2 Beginsituatie

De cursisten die wensen te starten in de opleiding gids/reisleider moeten voldoen aan de toelatingsvoorwaarden van het decreet Volwassenenonderwijs van 2007.

We richten ons naar kandidaten met een hogere opleiding. Meertaligheid is een troef. Een diploma van secundair onderwijs is een minimum.

Het is bovendien wenselijk om een intakegesprek te organiseren om te peilen naar:

- Motivatie
- Communicatieve vaardigheden
- Talenkennis

3 Algemene doelstellingen van de opleiding

Aan de basis van dit leerplan liggen enkele uitgangspunten die van belang worden geacht voor het vak van de reisleader. Zij lopen dan ook als een rode draad door de programma-onderdelen van het curriculum en zijn ook weerspiegeld in de keuze van didactische methodieken en evaluatiemethodes.

- *'Van zicht naar inzicht in een bestemming'*.

Een reisleader dient er zoveel mogelijk naar te streven om, vooral dank zij een zéér goede voorbereiding en het inoefenen van 'interpretation skills', ervoor te zorgen dat hij er tijdens de reis in slaagt om de verschillende aspecten van de bestemming met elkaar in verband en voor de reiziger tot leven te brengen.

Zo dient hij bij voorbeeld op een natuurlijke manier religie en dominerende waarden in een maatschappij te kunnen linken aan geschiedenis, levensgewoonten, en manieren om met mekaar en met toeristen om te gaan. De reisleader schept dank zij zijn verhaal diepte en ruimte in het perspectief van de bestemming; van zicht naar inzicht en begrijpen. Dat vergt van de reisleader dat hij een globale en geïntegreerde visie heeft van de bestemming (méér dan een reisleader die dan weer veel meer van de details moet afweten). Een reisleader moet als het ware de mensen in de biotoop plaatsen waar ze voor gekozen hebben naartoe te reizen. Hij kan die laten spreken en in dialoog brengen met de bezoeker, in het volste wederzijds respect.

- *'Naar meer actief ervaren van een bestemming'*.

De reisleader leert de kunst bespelen om dingen teweeg te brengen bij de reiziger. Hij maakt de mensen letterlijk attent op wat er te ervaren (soms zeer zintuiglijk) en te beleven is. Hij maakt dat de reiziger 'geraakt' wordt door een bestemming, in welke richting dan ook.

Hij slaagt erin om door zijn eigen attitude van openheid en verwondering, de belangstelling van reizigers op te roepen voor nieuwe dingen, andere perspectieven, het onverwachte.

- *Wederzijds respect voor land en cultuur.*

De reisleader weet bij de reiziger een (groter) bewustzijn op te wekken van het effect dat zijn aanwezigheid in het bezochte land heeft op de plaatselijke mensen/gemeenschappen en op de natuur. Hij straalt zelf respect uit voor natuur en mensen, en tracht ook voor de reiziger te bewerkstelligen dat er werkelijke wederzijdse ontmoetingen kunnen plaatsvinden.

Deze uitgangspunten kunnen vertaald worden in een aantal te verwerven kerncompetenties en basisattitudes:

Kerncompetenties voor een reisleader:

- Begeleiders- en leiderschapsvaardigheden
- Organisatorische vaardigheden
- Afstemming op de concrete reizigers, het profiel van de groep
- Goede communicatieve vaardigheden
- Goede observatievaardigheden en inlevingsvermogen
- Kennis op een verbindende manier en op de gepaste momenten kunnen doorgeven
- Inspelen op concrete hier-en-nu-observaties en opportuniteiten
- Reizigers weten te boeien, hen de biotoop laten beleven, zelf laten ontdekken
- Durven respect vragen voor de biotoop
- Durven bijsturen en correctief optreden
- Balans bewaren tussen afstand en betrokkenheid bij de groep

Basisattitudes:

- Affectie met de uitgekozen bestemming

- Openheid, ruimdenkendheid, respect voor andere opinies, culturen, gewoontes, ...
- Een aangename en enthousiaste uitstraling,
- Loyauteit
- Assertiviteit en besluitvaardigheid
- Creativiteit en flexibiliteit
- Professionaliteit
- Leergierigheid, bereidheid tot bijsturing
- Stressbestendigheid
- Zelfstandigheid en zelfredzaamheid
- Verantwoordelijkheidszin

In deze opleiding streven we ook naar het bereiken van **volgende sleutelvaardigheden**:

Sleutelvaardigheid	Specificatie	Code
CONTACTVAARDIGHEID	In staat zijn om contact te leggen en eventueel te onderhouden, ook in moeilijke situaties (onder meer met mensen met verschillende opvattingen en achtergrond).	SV06
EMPATHIE	In staat zijn zich in te leven in iemands situatie, er begrip voor op te brengen en er tactvol mee om te gaan.	SV11
PRODUCTIEVE TAALVAARDIGHEID NEDERLANDS	In staat zijn zich op een adequate wijze mondeling en schriftelijk in het Nederlands uit te drukken.	SV25
KRITISCHE INGESTELDHEID	In staat zijn zichzelf en zijn omgeving in vraag te stellen, de waarde van een bewering of een feit, de haalbaarheid van een vooropgesteld doel te verifiëren, alvorens een stelling in te nemen.	SV15
LEERBEKWAAMHEID	In staat zijn om, via geëigende leerprocessen, zijn competenties te verbreden en te verdiepen.	SV18
LEERGIERIGHEID	In staat zijn om actief te zoeken naar situaties om zijn competenties te verbreden en te verdiepen.	SV19
FLEXIBILITEIT	In staat zijn om zich aan te passen aan wijzigende omstandigheden, onder meer middelen, doelen, mensen en procedures.	SV12
EEN WERKPLAN KUNNEN MAKEN	In staat zijn om op systematische wijze te beslissen welke stappen men bij de uitvoering van een taak zal zetten.	SV10
PROBLEMEN ONDERKENNEN EN OPLOSSEN	Zien dat er een probleem is, waar het precies gesitueerd is en er een oplossing voor aanreiken.	SV23
VERANTWOORDELIJKHEIDSZIN	Aandacht hebben voor de consequenties van een taak en beslissingen nemen op basis van mogelijke consequenties ervan.	SV31

4 Methodologische wenken en didactische hulpmiddelen

4.1. Referentiekaders

Het referentiekader is het beroepsprofiel Reisleider (SERV D/2002/4665/25)

4.2. Gelijkwaardigheid met eenheden uit andere structuurschema's

Bij de opstelling van het modulaire opleidingsprofiel Reisleider werd rekening gehouden met het gelijklopende opleidingsprofiel Gids. De Basismodules, namelijk M HB 016, M HB 017, M HB 018, M HB 19 en M HB 20, zijn gelijk voor de opleidingsprofielen Gids en Reisleider.

4.3. Uitrusting

Ruime lokalen met PC, beamer en internetverbinding + scherm

TV en DVD-aansluiting.

Informatiebronnen, kaartmateriaal, structuurplannen.

4.4. Pedagogisch Didactische wenken

In de inhoud van de leerstof en vooral ook in de manier waarop de inhoud wordt aangeboden en in de evaluaties moet er rekening gehouden worden met de dialectiek tussen kennis, vaardigheden en attitudes. Naast een evaluatie van het niveau van zijn kennis en de kwaliteit van zijn vaardigheden zal er tijdens oefeningen ook gekeken worden naar de attitude die de cursist uitstraalt.

Didactisch wordt, naast ex-cathedra lessen, zoveel mogelijk een beroep gedaan op interactieve en ervaringsgerichte werkvormen, die de cursisten aanzetten tot reflectie, in plaats van hen de leerstof passief te laten consumeren en verwerken. Het wordt sterk aanbevolen om de praktijkoefeningen te laten doorgaan met een groep van maximaal 15 cursisten.

5 Evaluatie van de cursisten

Het leerplan voorziet niet in concrete opdrachten. Opgaven moeten opgesteld worden in functie van de te bereiken doelstellingen, de beschikbare tijd en het voorhanden zijnde materiaal en materieel.

Elke doelstelling van het leerplan moet ten minste één keer geëvalueerd worden. Als alle cursisten alle opgaven uitgevoerd hebben en alle criteria geëvalueerd werden, is het duidelijk of de doelstellingen bereikt werden.

Wanneer de cursisten een werkstuk vervaardigen of een opdracht uitvoeren, krijgt elk aspect hiervan de aandacht.

Binnen de doe-activiteiten zijn een aantal factoren te onderscheiden:

- Cognitieve factoren: b.v. inzicht, argumentatie, ideeën, technische kennis;
- Psycho-motorische vaardigheden: b.v. juiste weergave van verhoudingen, gebruik van materialen, oog-handcoördinatie, evenwicht;
- Werkmethode en attitudes: b.v. werken binnen vooropgestelde limieten, thema's, tijd, aantallen en formaten; orde en netheid, afwerking, presentatie, inzet, organisatie, sociale omgang, veiligheidsbewustzijn, verantwoordelijkheidsgevoel, nauwkeurigheid, zelfstandigheid;
- Beoordelingsvermogen.

Er kan ook op verschillende momenten worden geëvalueerd: tijdens het opstellen van een bewerkingsvolgorde, tijdens of na een bewerking of na een afwerking. Duidelijke afspraken met de cursisten zijn hierbij noodzakelijk. Indien deze openheid er niet is, ontstaan betwistingen en blijft zelfevaluatie uit.

Evaluatie van PV Praktijk is een oordeel over:

- Een proces: evaluatie van de vorderingen en attitudes op geregelde tijdstippen en bij momentopnames tijdens de realisatie of dienstverlening;
- Een product: evaluatie van het product of de gepresteerde dienst.

Een zinvolle opdracht werkt een zinvolle evaluatie in de hand. Stimuleer de cursisten door positieve appreciatie, maar wijs op fouten en tekortkomingen. Tussentijdse evaluaties en de evolutie van de cursist zijn van groot belang voor de eindevaluatie.

Maak duidelijke afspraken met de cursist, zo wordt het werk voor iedereen eenvoudiger. Leg bij elke opdracht uit op welke aspecten de nadruk ligt. De cursist ontwikkelt zo het vermogen om het eigen werk te evalueren. Een vereiste eigenschap van elke volwassene in zijn arbeid is immers zelfevaluatie.

5.1. Evaluatie in het volwassenenonderwijs

In de laatste decennia heeft zich een ontwikkeling voorgedaan in het denken over evaluatie. Evaluatie wordt niet meer als een afzonderlijke activiteit beschouwd die louter gericht is op de beoordeling van de cursisten, maar wordt een inherent deel van het onderwijsleerproces. Didactische evaluatie geeft informatie aan de cursisten en leraren over het succes van het doorlopen leerproces en biedt zo kans om het rendement van cursisten en lesgevers te optimaliseren.

5.2. Doel van de evaluatie

- In de eerste plaats worden sterke en zwakke kanten van de cursist opgespoord. Indien nodig kan remediëring en bijkomende begeleiding voorzien worden. De cursist wordt door de evaluatie aangezet tot reflectie over zijn eigen leerproces.
- Een evaluatie verschaft ook duidelijkheid over wat van de cursist verwacht wordt en in welke mate hij beantwoordt aan de vooropgestelde criteria. In overleg met de cursist kunnen evaluatiegegevens gebruikt worden om beslissingen te nemen over het verdere traject. Het is aanbevolen om de evaluatiecriteria vooraf aan de cursisten mee te delen. Deze criteria kunnen best vooraf besproken worden in de vakgroep.

5.3. Kwaliteit van de evaluatie

Een relevante evaluatie beantwoordt aan een aantal criteria. Validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en didactische relevantie zijn criteria die bijdragen tot de kwaliteit van de evaluatie.

Validiteit geeft aan in welke mate de evaluatiescores een maat zijn voor de beheersing van de beoogde doelstellingen. Betrouwbaarheid slaat op het feit dat de scores technisch eerlijk, correct en juist zijn. Evaluatie is transparant indien de cursisten over alle nodige informatie beschikken zowel voor een degelijke voorbereiding als voor de concrete uitvoering van de evaluatietask (examen, toets, opdracht, paper). De evaluatie is didactisch als zij bijdraagt tot het leerproces. Niet elke modulecomponent moet afzonderlijk geëvalueerd worden.

Voor de praktische modules wordt aangeraden de beoordeling zo objectief en valide mogelijk te organiseren door gebruik te maken van bij voorkeur dezelfde evaluatoren, die een zelfde visie en evaluatiecriteria hanteren.

Voor het afsluiten van elke module wordt een evaluatie voorzien. De methodieken die hiervoor worden gebruikt, kunnen variëren naargelang de onderwijsinstelling, de gekozen bestemming of de aard van het gekozen project. Het kan bv gaan over:

- een permanente evaluatie
- een studieopdracht of een paper
- een mondelinge of een schriftelijke proef
- een groepswork

Voor de eindproef speelt de uitwerking en de uitvoering van het (virtuele) project/de proefreis een belangrijke rol. De evaluaties houden op een evenwichtige manier rekening met cognitieve aspecten, vaardigheden en attitudes. Bovendien dienen ze voldoende continuïteit te waarborgen teneinde de vorderingen van het leerproces van de cursisten te kunnen opvolgen.

6 Voorbereidingsproces, M HB 016, 40 LT

Administratieve code: 9206

6.1 Algemene doelstelling van de module

Als cursist verwerf je in deze module basisinzichten over communicatie en elementaire kennis over het werkveld van de toekomstige gids en reisleader. In het onderdeel 'Informatieverwerving en -verwerking' word je vertrouwd gemaakt met de wijze waarop je degelijk en betrouwbaar materiaal kan opsporen bij het voorbereiden van een gidsbeurt of een reis.

6.2 Beginsituatie

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

6.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen			
Component oriëntatie praktijk sector doelgroepen identificeren M HB 016 BC 01 elementaire kenmerken van rondleidingsmethodieken onderscheiden M HB 016 BC 02 kennis van de toeristische en culturele sector functioneel toepassen M HB 016 BC 03 De cursist beheerst elementaire spreektechnieken M HB 016 BC 04 Component informatieverwerving en -verwerking	B	<ul style="list-style-type: none">- Methodologie en systematiek: hoe zoek je informatiebronnen- Verschillende types van informatiebronnen ((gedrukte, digitale, internet, (schriftelijke en mondelinge) film, e.a.))- Evaluatie en kritische beschouwing van informatie- Eenvoudige beginselen van kritische reflectie (historische kritiek)- Van informatie tot gidsbeurt, tekstanalyse en selectie, synthese. Citeren en refereren, Bibliografische notitie- Elementaire spreektechnieken: concrete inhouden	Praktijksessies in de bibliotheek en openleercentrum Seminarievorm/geleide oefening Goede onderlinge afstemming van (gast)docenten zodat geen overlappingsen en/of hiaten bij voorbereiding en uitvoering van de opdrachten

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
informatie voor een opdracht verzamelen M HB 016 BC 05 informatie voor een opdracht verwerken M HB 016 BC 06 binnen de opdracht eigen doelstellingen formuleren M HB 016 BC 07 zich de gevonden informatie eigen maken M HB 016 BC 08 classificatiemethoden toepassen M HB 016 BC 09			

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
		<p>demografie en economie, feodaliteit en standensamenleving)</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. De volle middeleeuwen (met bijvoorbeeld de Vikingen, de kruistochten en de relaties met de Moslimwereld, de verhouding kerk en staat, de Magna Charta, ...) 6. De heropleving van de steden (met bijvoorbeeld stedelijke geografie, middeleeuwse handel, gilden en ambachten, autonomie, sociale tegenstellingen en strijd) 7. De late middeleeuwen en de vorming van de nationale staten (met bijvoorbeeld de koningshoven, de zwarte dood, pausen in Avignon, de honderdjarige oorlog, boekdrukkunst, val van Constantinopel...). 8. De nieuwe tijd van sterke Europese staten met een wereldhorizon (met bijvoorbeeld de politieke en territoriale evolutie van onze gewesten tot 1830, het absolutisme, ontdekkingsreizen, wereldhandel, de reformatie en contrareformatie, de inquisitie, de Verlichting, ...) 9. De lange 19de eeuw (met bijvoorbeeld de Industriële Revolutie en de socio-economische en politieke evolutie in België, de Amerikaanse onafhankelijkheid, de Franse revolutie, Napoleon, het industrieel kapitalisme, communisme en socialisme, kolonialisme, Risorgimento, Duitse eenmaking, WOI, de Russische revolutie, Freud,...) 10. De 20ste eeuw (met bijvoorbeeld de socio-economische en politieke evolutie van België met de nadruk op de breuklijnen in de Belgische samenleving, de hedendaagse federale staat, de democratische ontwikkeling en mensenrechten, Volkenbond, WOII, Koude Oorlog, dekolonisatie, EU, China, Cuba, 11 september, economische crisis, ...) 	<p>De leerinhouden worden bekeken vanuit een multiculturele context.</p> <p>Bespreken van actuele maatschappelijke thema's in een historisch perspectief.</p> <p>Oefening in historische informatie selecteren, doseren, verhalend behandelen</p>

8 Basiskennis kunst- en cultuurbeschouwing, M HB 018, 40 LT

Administratieve code: 9208

8.1 Algemene doelstelling van de module

In deze module verwerf je de basiskennis over kunst en cultuur die je in staat stelt om op een kritische en creatieve manier gidsbeurten of reizen inhoudelijk vorm te geven aangepast aan de doelgroep.

8.2 Beginsituatie

- Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

8.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
een thema situeren op basis van parate kennis over kunst en cultuur M HB 018 BC 01 kritisch reflecteren op actuele maatschappelijke ontwikkelingen op basis van parate kennis over kunst en cultuur M HB 018 BC 02	B	Algemeen : chronologisch - thematisch overzicht van de westerse kunst en cultuur met aandacht voor de verbanden tussen verschillende kunstuitingen, voor de inbedding in de ruimere historische ontwikkelingen, voor de interactie met niet westerse culturen en voor de situering van de kunst en cultuurhistorische ontwikkeling van onze gewesten. Van de volgende 10 thema's komen er 6 uitgebreid en 4 beperkt aan bod : 1. De historische ontwikkeling van kunst en cultuurgeschiedenis en een actuele kijk op kunst, cultuur- en erfgoedbeleid. 2. De kunst en cultuur van de prehistorie en van de eerste grote culturen en wereldrijken (met bijvoorbeeld brons, glas, schrift, Egypte, Megalieten, Cycladische kunst, Kreta, ...) 3. De Klassieke Oudheid met de Grieken(Ilias, Odyssee, Schliemann, architectuur, beeldhouwkunst, filosofie, literatuur, toneel, ...), de Kelten (Tene cultuur), de Romeinen (utilitaire architectuur, hellenisme, literatuur, gastronomie,	Bij de keuze van de thema's kan ondermeer rekening gehouden worden met de kenmerken van de cursistengroepen en de beschikbare leermiddelen. Vertrekken van kunstwerken, relictten van kunst of andere bezoekersobjecten om via analyse tot synthese te komen Hierbij wordt voortdurend gebruik gemaakt van visueel materiaal en excursie(s). seminarieoefeningen en/of leergesprek

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
		<p>....).</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. De Vroege middeleeuwen met Grieks-Latijnse, Keltische en Germaanse, Joods-Christelijke en Islaminvloeden (met bijvoorbeeld recuperatie van Rome, godsdiensten van het woord, iconoclasme en de vera icoon, nomadische culturen, abdijen als cultuurcentra, Karolingische renaissance, El Andalus, ...). 5. De kunst en cultuur van de volle middeleeuwen (met bijvoorbeeld romaanse architectuur en sculptuur, relieken, de gotiek, de burgerlijke bouwkunst, de hoofse cultuur, ...) 6. De renaissance (met bijvoorbeeld Van Eyck en de Vlaamse primitieven, de italiaanse renaissance, het Vaticaan, de wetenschap, het maniërisme, de kastelen van de Loire, boekdrukkunst,...). 7. De barok (met bijvoorbeeld de contrareformatie en absolutisme, Rome, Versailles, Haute Cuisine, Rubens, Vermeer, rococo ...) 8. De start van de moderne kunst (met bijvoorbeeld de Parijse salons, realisme, impressionisme, Japonisme, Belgische symbolisme, art nouveau,) 9. De vele ismen van de 20ste eeuw (met bijvoorbeeld kubisme, futurisme, fauvisme, abstractie, expressionisme, De Stijl, Bauhaus, surrealisme, nieuwe zakelijkheid, magisch realisme, abstract expressionisme, cobra, popart, Hyperrealisme, opart, transavanguardia, Neue Wilden,). 10. Niet Europese kunst en hun impact op Westerse kunst (met bijvoorbeeld het Japonisme en impressionisme, Afrika en het kubisme, Oceanië en de surrealisten, ...) 	

9 Basiskennis natuur- en landschapslezen, M HB 019, 40 LT

Administratieve code: 9209

9.1 Algemene doelstelling van de module

In deze module verwerf je de basiskennis over geografie, geologie, ecologie, economische geografie, fauna en flora die je in staat stelt om op een kritische en creatieve manier gidsbeurten /reizen inhoudelijk vorm te geven.

9.2 Beginsituatie

- Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

9.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
een thema situeren op basis van parate kennis over geografie, geologie, ecologie, economische geografie, fauna en flora M HB 019 BC 01 kritisch reflecteren op actuele maatschappelijke ontwikkelingen op basis van parate kennis over geografie, geologie, ecologie, economische geografie, fauna en flora M HB 019 BC 02	B	<ul style="list-style-type: none"> - Geografisch studie-objecten: begripsstichting en referentiekader (landschap, regio, biotische en abiotische natuur, natuur-mens relaties, biotopen, ecosystemen, natie en staat, structuren internationale samenwerking) - Geografische bronnen en technieken (tekst, kaart, plannen, cijfermateriaal, grafische voorstellingen, GIS, Geoloketten, beeldmateriaal) - Natuurlijke componenten van een landschap (ondergrond, gesteenten als bouw materiaal, bodem, reliëf, weer en klimaat, vegetatie) - Bevolking en bewoning (demografie, bewoning: ontstaan, patroon, urbanisatie, stedelijke netwerken, ruimtelijke ordening) - Ruimtelijke economie (landschappelijke impact van economische activiteiten, economische invloed op mobiliteit en leefmilieu, op welvaart en welzijn, landschappelijke invloed van toerisme, recreatie, natuurbehoud en natuurbeleid) - Synthese: landschapsecologie, duurzame ontwikkeling en mondialisering 	Landschapsfoto's, cartografisch materiaal, tekstanalyse en/of een terreinverkenning van één of meerdere landschappen vormen het uitgangspunt van de lessen Seminarieoefeningen en excursie(s)

10 Rondleiden in de praktijk, M HB 020, 80 LT

Administratieve code: 9210

10.1 Algemene doelstelling van de module

In deze module train je de voor een gids en reisleader essentiële vaardigheden met betrekking tot communicatie, leiderschap en groepsprocessen.

10.2 Beginsituatie

Er zijn geen bijkomende instapvoorwaarden bovenop de algemeen geldende instapvoorwaarden van het decreet van 15 juni 2007 betreffende het volwassenenonderwijs.

10.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
Component groepscommunicatie kennis over groepsdynamiek en communicatietechniek toepassen M HB 020 BC 01 in functie van de gidsopdracht en de doelgroep een gepaste methodiek van rondleiden selecteren en toepassen M HB 020 BC 02 een aangenaam en aan de groep aangepast kader creëren M HB 020 BC 03 aan een groep leiding en advies geven M HB 020 BC 04 de denk- en leefwereld van de bezoekers inschatten M HB 020 BC 05	B	<ul style="list-style-type: none"> - Theoretische analyse van het communicatieproces en groepsontwikkeling - Structuur van een mededeling (opbouw, aandachtstrekking, timing) - Inhoud van een mededeling (dosering, toegankelijkheid, directheid) korte theoretische analyse van de opbouw/structuur van een commentaar bij een object, een mededeling. - Taalregister, intonatie, niet-verbale communicatie - Verhaalstructuur en verhalen vertellen - Criteria van een goede gidsbeurt - Feedback, zelfevaluatie en remediëren - Van informatie tot gidsbeurt, van informatie/tekstanalyse tot mondelinge synthese. - Interactie (sturing, groepscontact, uitlokken van reacties en behandelen) - Definiëren en afstemmen op verschillende doelgroepen, inspelen op diversiteit (kinderen versus hoogopgeleiden), 	Good practices vormen het uitgangspunt voor de toegepaste methodiek Een geleide oefening (een museum, station, buurt,...) Een doorgedreven spreek- en verteltraining is noodzakelijk. Korte individuele gidsbeurten (try-outs) op het terrein (museum, stad, streek) te voet of met de bus zijn noodzakelijk. Casussen Feedbackgesprekken en

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
informatie verstrekken M HB 020 BC 06 functioneel gebruik maken van didactische middelen M HB 020 BC 07 Component persoonlijk optreden deontologische regels toepassen M HB 020 BC 08 het eigen functioneren evalueren M HB 020 BC 09 een correcte en standaardtaal gebruiken M HB 020 BC 10 basisprincipes van eerstehulpverlening toepassen M HB 020 BC 11 Component duurzaam toerisme de basisfilosofie van duurzame ontwikkeling in toerisme schetsen M HB 020 BC 12 Component gids- en reisleaderstechnieken kaartlezen M HB 020 BC 13 een opdracht voorbereiden en infobundel samenstellen M HB 020 BC 14 een gedetailleerde reis- of gidsroute en -planning uitwerken M HB 020 BC 15 alternatieve scenario's uitwerken M HB 020 BC 16 de opdracht afsluiten		aandacht aan verschillende leiderschapsstijlen. - Basisprincipes EHBO - Deontologische code van de gids - Gebruik van kaartmateriaal in functie van het uitstippelen van een route. - Basisprincipes van duurzaam toerisme	remediërende oefeningen zijn noodzakelijk EHBO minimaal

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
M HB 020 BC 17 de opdracht administratief afhandelen M HB 020 BC 18 veiligheidsvoorschriften toepassen M HB 020 BC 19			

11 Specifieke reisleidervaardigheden, M HB 021, 40 LT

Administratieve code: 9211

11.1 Algemene doelstelling van de module

Deze module diept de verschillende aspecten verder uit die eigen zijn aan het vak van reisleader. De module bestaat uit vier onderdelen. Het luik transport focust op wat er allemaal komt kijken bij het zich verplaatsen als onderdeel van het op reis zijn. Je leert omgaan met verschillende (conflict)situaties. Je wordt getraind op het adequaat reageren bij ziekte of ongevallen. Je krijgt inzicht in andere culturen en weet hoe je de brug kan maken tussen de cultuur van je reizigers en die van de bestemming die je bezoekt.

11.2 Beginsituatie

De cursist heeft de basiscompetenties bereikt van de modules:

- Voorbereidingsproces
- Basiskennis algemene en politieke geschiedenis
- Basiskennis kunst- en cultuurbeschouwing
- Basiskennis natuur- en landschapslezen
- Rondleiden in de praktijk

11.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
Component Transport diverse vormen van privé en openbaar vervoer in België en in het buitenland aangepast aanwenden, afhankelijk van het reisschema technische aspecten en procedures met betrekking tot diverse vervoermiddelen toepassen	B	- Verkeersregels en reglementen in verband met rij- en rusttijden bij autocarreizen. - Documenten en procedures bij het nemen van een vlucht, autoverhuur, en andere vervoermiddelen	Decoderen en doornemen van concrete documenten Checklists voor procedures

M HB 021 BC 01			
de procedures met betrekking tot verzekeringen, betalingswijzen, contracten, ongevallen, ... toepassen instaan voor veiligheid en comfort van de reizigers tijdens het reizen M HB 021 BC 02	B	- Rechten en plichten van de passagier. - Verzekering en aansprakelijkheid.	
Het effect van het soort vervoermiddel op de dynamiek en het ritme van een reis en op bepaalde groepsdynamische aspecten inschatten. M HB 021 BC 03	B/U	- Groepsdynamische aspecten verbonden aan diverse vervoermiddelen zoals vliegtuig, autocarreizen, enz. - Overboekingen, vertragingen, bagage verlies, ... - Aandachtspunten met betrekking tot lokale bussen, treinen, taxi's, boten, alternatieve vervoermiddelen in sommige landen. - Mobiliteit in grote steden.	Casusbesprekingen
Component EHBO voorzorgs- en andere maatregelen in verband met veiligheid en vervoer adequaat toepassen M HB 021 BC 04	B	- Inschakelen van lokale experts en instanties bij probleem en noodsituaties. - Kennis (ziekte)verzekering en andere procedures bij ziekte of ongeval	Gebruik van checklists Doornemen verzekeringspolis Simulaties
anderen in nood helpen door het toepassen van eerste hulp en cardiopulmonaire resuscitatie (CPR) M HB 021 BC 05	B/U	- Basisprincipes en de vier stappen bij EH. - Basisreanimatie en verstikking - Eerste Hulp bij bloedingen, huidwonden, brandwonden, hoofd en wervelletels, letsels aan botten en gewrichten, vergiftiging	Demonstreren en oefenen
omgaan met groepsdynamische aspecten die te maken hebben met zieke en gekwetste deelnemers in de groep vanuit het buitenland adequaat handelen i.v.m. te verwittigen personen en procedures m.b.t. verzekering, repatriëring, M HB 021 BC 06	B/U	Vliegangst, reisziekte, diarree, dehydratatie, aandoeningen ten gevolge van warmte, koude, hoogte, infectieziekten (o.a. malaria), beten en steken, voedselhygiëne, - Andere specifieke aspecten gerelateerd aan bepaalde verre bestemmingen (bv. tropische ziekten)	Checklists symptomen en remedierungen

<p>Component groepsdynamica en conflicthantering</p> <p>afhankelijk van de situatie, de specifieke verwachtingen en interesses van de deelnemersgroep, flexibele accenten leggen in hun leiderschap</p> <p>M HB 021 BC 07</p>	<p>B/U</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Inzicht in flexibel leiderschap. - Managen van de (lokale) crew: chauffeur, gidsen, lokale agenten, hotelpersoneel, ... - De psychologie van de toerist. - Omgaan met verschillen in interesses, stijl, karakter, prioriteiten, verwachtingen, mindset - Inzicht in groepsprocessen en groepsontwikkeling tijdens het proces van een reis. 	<p>Oefeningen en rollenspelen</p> <p>Oefenen sociale vaardigheden op vlak van verbale en non-verbale communicatie</p>
<p>adequaat omgaan met meningsverschillen en conflicten</p> <p>gedrag van 'speciale' of 'moeilijke' reizigers herkennen en er adequaat mee omgaan</p> <p>M HB 021 BC 08</p>	<p>B</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Inzichten in positie-communicatie. - Processen van beïnvloeding en manipulatie. - Aard en verschillende niveaus van conflicten, stijlen van conflicthantering en onderhandelen. - (Potentieel) probleemgedrag van reizigers en hints om hiermee om te gaan 	<p>Simulaties en rollenspelen</p> <p>Oefenen diverse stijlen van conflicthantering en onderhandelen</p> <p>Casusbesprekingen</p>
<p>Component interculturele communicatie</p> <p>het anders-zijn van een cultuur in een bredere context plaatsen en dit op een positieve manier overbrengen aan de reizigers</p> <p>M HB 021 BC 09</p>	<p>B/U</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Basisnoties van cultuur, religies, etnografie en antropologie wereldwijd en hoe die mee aan de grondslag liggen van onderliggende normen en waarden in een cultuur. - Een analyse van grondwaarden van de eigen Westerse cultuur. - Migratiebewegingen in Europa en in de wereld. - Omgaan met (culturele) diversiteit. - Kijken door de ogen van de andere, zowel van de lokale bevolking als van de reizigers. 	<p>Opzoekwerk van de cursisten en groepsgesprek.</p> <p>Oefeningen en simulaties</p>

<p>interculturele misverstanden en elementen van een cultuurschok herkennen en er adequaat mee omgaan, zowel naar de reizigers als naar de lokale bevolking.</p> <p>M HB 021 BC 10</p>	<p>B/U</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Inzichten in de diverse lagen van een cultuur en paradigma's om het eigene van een cultuur te kunnen analyseren en begrijpen. - Inzicht in waarden en normen van mensen en groepen binnen de bestemming, en in de manier waarop deze als (ander) betekenisvoller het doen en denken van de mensen beïnvloeden - Processen van beeldvorming, stereotypen, vooroordelen. - Omgaan met (culturele) misverstanden. - Kenmerken van een cultuurschok. - Elementen van een briefing ivm respectvol omgaan met andere culturele waarden en normen 	<p>Oefeningen</p> <p>Casussen en rollenspelen</p> <p>Cursisten zelf lijst do's en dont's laten samenstellen.</p>
--	------------	---	--

12 Bestemming reisleader, M HB 022, 80 LT

Administratieve code: 9212

12.1 Algemene doelstelling van de module

In deze module verwerven de cursisten de gespecialiseerde kennis en geïntegreerde inzichten voor het leiden van reizen naar een bepaalde bestemming.

12.2 Beginsituatie

De cursist heeft de basiscompetenties bereikt van de modules:

- Voorbereidingsproces
- Basiskennis algemene en politieke geschiedenis
- Basiskennis kunst- en cultuurbeschouwing
- Basiskennis natuur- en landschapslezen
- Rondleiden in de praktijk

12.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen:	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
de regio situeren als toeristische bestemming M HB 022 BC 01	B	- Globaal overzicht van de belangrijkste toeristische troeven van de bestemming; wat heeft de bestemming te bieden., bijvoorbeeld: geografie, natuur, cultuur, economie, klimatologie, ...	Voorafgaand opzoekingswerk van de cursisten dat tijdens de les wordt gebruikt
genuanceerd inschatten waarom mensen naar de bestemming reizen; wat hun verwachtingen (kunnen) zijn M HB 022 BC 02	B	Afhankelijk van de gekozen bestemming: - Beeldvorming rond de bestemming en rond de types van reizigers dat ernaartoe trekt.	Vertrekken van eigen beeldvorming van de cursisten

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen:	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
		- Kijken door de ogen van de toerist.	
de kenmerken eigen aan de biotoop van de bestemming relateren aan praktische aspecten van het verblijven en rondreizen voor een groep M HB 022 BC 03	B/U	- Kenmerken van het dagelijks leven voor de mensen die in deze bestemming leven (klimaat, wonen, nutsvoorzieningen, eten, invloed van de natuur, ...). - Rondreizen, logement, gastronomie, veiligheid en hygiëne, ... voor toeristen die in deze bestemming rondreizen. - Elementen van een briefing. - Correct omgaan met (eventueel foutieve) verwachtingen, klachten, misverstanden, cultuurschok van reizigers.	Voorafgaand opzoekingswerk van cursisten Film of documentaire Zintuiglijke kennismakingen (voedsel, geuren, sfeer, ...) Oefenen van een briefing Simulaties en rollenspelen Casusbesprekingen
historische, (geo)politieke, economische, kunsthistorische en culturele aspecten van de bestemming duiden en deze aspecten in verband brengen met de diverse landen/steden binnen de bestemming M HB 022 BC 04	B/U	- Geschiedenis, (geo)politiek, economie in hun evolutie van vroeger tot nu, met benadrukking van verschillen tussen landen en regio's binnen de bestemming. - Kennismaking met diverse uitingen van kunst en creativiteit eigen aan de bestemming: muziek, dans, theater, beeldende kunst, architectuur, literatuur, helden, filosofen/denkers, ... - Situering van kunstuitingen: geografisch, geschiedkundig, traditioneel, maatschappelijke functie, ... - Dieper ingaan op religieuze waarden en normen eigen aan bestemming	Vorbereidend (groeps)werk Internet Gastcollege van een bestemmingspecialist Concreet kennismaken met muziek, theater, literatuur, ... Tentoonstelling, museum, concert, voorstelling, ... Teksten, spreekwoorden, beelden, poëzie, ... Boek- of filmbespreking.
de impact van het toerisme op de bestemming weergeven M HB 022 BC 05	B/U	- Het effect van reizen op milieu, maatschappij en economie, basis van duurzaam toerisme/reizen - Specifieke impact van toerisme in derde wereldlanden/	Bespreking van informatie en artikels rond duurzaam reizen Do's and don't's voor de reisleader en de toerist

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen:	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
		landen in ontwikkeling. - Toeristische trends in 'community tourism'	Film, documentaire met nabespreking Bezoek van een reisorganisatie die vooral werken rond duurzaam toerisme
actuele maatschappelijke ontwikkelingen binnen de bestemming duiden M HB 022 BC 06	B/U	- Globaal inzicht in huidige maatschappelijke situatie met betrekking tot diverse aspecten, bv onderwijs, gezondheidszorg, civiele maatschappij, werkgelegenheid, en de manier waarop politieke systemen daarmee omgaan. - Actuele maatschappelijke knelpunten en problemen. - Situering van de bestemming op wereldvlak. - Verhouding met België en (indien relevant) met de Belgische ontwikkelingssamenwerking.	Krantenartikels Cursist maakt een paper dat een specifiek maatschappelijk onderwerp belicht Documentaire met nabespreking Groepswork

13 Project reisleader, M HB 023, 80 LT

Administratieve code: 9213

13.1 Algemene doelstelling van de module

In deze module verdiep je je als cursist in een deelaspect van de bestemming. Je werkt zelfstandig een reis uit en voert die indien mogelijk ook uit.

13.2 Beginsituatie

De cursist heeft de basiscompetenties bereikt van de modules:

- Voorbereidingsproces
- Basiskennis algemene en politieke geschiedenis
- Basiskennis kunst- en cultuurbeschouwing
- Basiskennis natuur- en landschapslezen
- Rondleiden in de praktijk

13.3 Leerplandoelstellingen en leerinhouden

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U)	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
De cursisten kunnen: een reis concreet uitwerken en voorbereiden M HB 023 BC 01 relevante bronnen hanteren M HB 023 BC 02 een veelheid van informatie filteren tot hoofd- en bijzaak M HB 023 BC 03	B/U	Zoveel mogelijk elementen van een reisvoorbereiding toepassen in een concreet project / proefreis, o.a.: - kritisch verzamelen van grondige en diepgaande informatie voor de reiziger en achtergrondinformatie voor de reisleader en de reisorganisatie - concreet dag-aan-dag-programma - samenstellen van een gedetailleerd en praktisch logboek - kritische en grondige voorbereiding van allerhande	Eigen opzoekingswerk en uitwerking door de cursist, individueel en/of in groep Coaching door specialisten van het thema/land/regio in samenspraak met de school of coördinator van de opleiding Uitvoering van project of

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen:	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
<p>op een aangename en enthousiaste manier heel uiteenlopende informatie geven over allerhande aspecten van de bestemming M HB 023 BC 04</p> <p>een vlot en overzichtelijk hanteerbaar systeem uitwerken dat toelaat om de gegevens van de eigen voorbereiding en informatie tijdens de reis gemakkelijk te gebruiken M HB 023 BC 05</p> <p>rekening houden met onvoorziene omstandigheden en/of risicofactoren M HB 023 BC 06</p> <p>de denk- en leefwereld en de verwachtingen van de deelnemers inschatten M HB 023 BC 07</p> <p>op een professionele en flexibele manier leiding geven M HB 023 BC 08</p> <p>instaan voor de organisatie en coördinatie van alle praktische aspecten tijdens de reis M HB 023 BC 09</p> <p>de principes van duurzaam toerisme toepassen M HB 023 BC 10</p>		<p>praktische aspecten</p> <ul style="list-style-type: none"> - uitwerken van (eigen) overzichtsystemen - voorbereiding van/voor de concrete reizigers/klanten - professioneel onthalen van deelnemers en briefings - gepast leiderschap en respectvolle klantgerichte bejegening - rekening houden met het profiel van de groep - de reis/het project organisatorisch in goede banen leiden - op een aangename manier uiteenlopende informatie verstrekken - blijk geven van een kritisch en geïntegreerd inzicht in het land/het thema/de regio - een positieve attitude uitstralen jegens land en cultuur - flexibel inspelen op hier-en-nu-observaties en opportuniteiten 	<p>proefreis door de cursist, individueel of /en in groep</p> <p>Hanteren van elektronische leeromgeving voor de opvolging van het project</p> <p>Presentatie geven van het project voor een publiek</p>

Leerplandoelstellingen met inbegrip van basiscompetenties (B), uitbreidingsdoelstellingen (U) De cursisten kunnen:	B/U	Leerinhouden	Methodologische wenken
zichzelf bijscholen en kritisch reflecteren over de kwaliteit van het eigen handelen M HB 023 BC 11	B	Toepassing van verslaggeving, kwaliteitsbewaking, (zelf)evaluatie en gebruik van feedback	Zelfevaluatie Reflectie op de feedback vanwege de coach, begeleiders, jury, deelnemers aan het project/de proefreis, medecursisten

14 Bibliografie

VOORBEREIDINGSPROCES GIDS/REISLEIDER

- VAN DOOREN, J. *Bibliografisch wegwijzertje voor de stad-en streekgids*. Toerisme Vlaanderen, 2006.
Toeristisch ABC, Vakwoordenboek voor toerisme, vrije tijd en recreatie, Leiden, Toerboek, 2005
VAN EGMOND, Ton, *Het verschijnsel toerisme: verleden, heden, toekomst*, Meppel, Toerboek, 2008
WERDLER Karel en ZEEDZEN, Job, *De wereld in toeristische bestemmingen*, Toerboek, Leiden, 2004

ALGEMENE EN POLITIEKE GESCHIEDENIS

- RIBBENS, K. *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000*. Hilversum, Verloren, 2002.
VAN DOOREN, J. *Syllabus algemene en politieke geschiedenis*. Toerisme Vlaanderen, 2007.

Wereldgeschiedenissen

- ENCARTA
MANN, G. e.a. *Universele Wereldgeschiedenis*. Hasselt, Heidelberg – Orbis, 1974-1979.
Sesam encyclopedie van de wereldgeschiedenis. Amsterdam, Anthos, 1996.
VAN OUDHEUSDEN, J. *De wereldgeschiedenis in een notendop*. Amsterdam, Prometheus, 2000.

Chronologieën en atlassen

- PLOETZ, K. *Prisma kalendarium. Wereldgeschiedenis in jaartallen*. Utrecht, Het Spectrum, 1988.
PLOETZ, K. *Aula Wereldgeschiedenis in jaartallen*. 4dln. Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1980.
Sesam atlas bij de wereldgeschiedenis. 2dln. Apeldoorn, Van Walraven, 1985.

Specifieke werken

- BOSSCHER, D.F.J. e.a. *De wereld na 1945*. Utrecht, Het Spectrum, 1992.
CALJE, P.A.J. & DEN HOLLANDER, C. *De nieuwste geschiedenis*. Utrecht, Het Spectrum, 1992.
FINLEY, M. *De oude Grieken*. Leuven, Van Halewyck, 1996.
HOBSBAWM, E. *Een eeuw van uitersten. De twintigste eeuw, 1914 – 1991*. Utrecht, Het Spectrum, 1994.
JANSEN, H.P.H. *Geschiedenis van de Middeleeuwen*. Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1978.
LE GOFF, J. *De cultuur van middeleeuw Europa*. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1987.
ULRICH, H. *De 20ste eeuw in een notendop*, Amsterdam, Prometheus, 1999. De Nederlanden:
VAN OS, M. *Een kennismaking met de geschiedenis van de Nieuwe Tijd*. Muiderberg, Coutinho, 1984.
WES, M.A.. e.a. *De Wereld van de Oudheid*. Groningen, Wolters-Noordhoff, 1984.

Bibliografie

- ULENS, J. *Geschiedenis van de Nederlanden*. Leuven, Garant, 1993.

Chronologie

- JANSEN, H.P.H. *Prisma Kalendarium. Geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen*, Utrecht-Antwerpen: Het Spectrum 1988.

Overzichtswerken

BLOK, D.P. e.a. (ed.), *Algemene geschiedenis der Nederlanden*. 15dln. Haarlem/Weesp: Fibula-Van Dishoeck, 1977-1983.

Nijhoffs Geschiedenislexicon. Nederland en België. 's-Gravenhage – Antwerpen, Martinus Nijhoff, 1981.

BAUER, R. *De Lage Landen: een geschiedenis in de spiegel van Europa*. Tielt, Lannoo, 1994.

BLOM, J.C.H. & LAMBERTS, E. (red.) *Geschiedenis van de Nederlanden*. Rijswijk, Nijgh & Van Ditmar Universitair, 1993.

JANSSEN, P. e.a. *De Gouden delta der lage landen*. Antwerpen, Mercatorfonds, 1996.

KOSSMANN, E.H. *De Lage Landen, 1780-1980. Twee eeuwen Nederland en België*. 2dln. Amsterdam-Brussel, Elsevier, 1986.

SCHÖFFER, I e.a. *De Lage Landen van 1500 tot 1780*. Amsterdam, Agon, 1991.

Geschiedenis van België

LUYKX, T. & PLATEL, M. *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot 1985*. 2dln. Antwerpen, Kluwer, 1985.

WITTE, E. e.a. *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*. Antwerpen, Standaard, 1990.

WITTE, E. e.a. *Nieuwe geschiedenis van België. Deel I 1830-1905*. Tielt, Lannoo, 2005.

Geschiedenis van Vlaanderen

Culturele geschiedenis van Vlaanderen. 10 dln. Deurne, Baart, 1982-1983

Twintig eeuwen Vlaanderen. 15 dln. Hasselt, Heideland-Orbis, 1972-1979.

WITTE, E. e.a. *Geschiedenis van Vlaanderen, van de oorsprong tot heden*. Brussel, La Renaissance du Livre, 1983.

Speciaal

ART, J. e.a. *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?* Gent, 2003.

VAN UYTVEN, R. e.a. *Geschiedenis van Brabant*. Leuven, Davidsfonds, 2004.

KUNST-EN CULTUURBESCHOUWING

DE VISSER, A. *Hardop kijken, Een inleiding tot de kunstbeschouwing*. Nijmegen-Amsterdam, 2003.

HONOUR, H. & FLEMING, J. *Algemene kunstgeschiedenis*. Amsterdam, Meulenhoff, 2000.

NATUUR- EN LANDSCHAPSLEZEN

ALLEMEERSCH, L. e.a. *Heide in Limburg.*, Lannoo, Tielt, 1988

AMERYCKX, J., VERHEYE W., VERMEIRE R., *Bodemkunde*, Gent, 1995

ANTROP, M, DE MAEYER PH., VANDERMOTTEN CHR. & BEYAERT M., *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*. Lannoo, Tielt, 2006

ANTROP, M. *Het landschap meervoudig bekeken*. Pelckmans, Kapellen. 1988

ANTROP, M. *Perspectieven op het landschap*, Academia Press, Gent, 2007

BERENDSEN, H.J.A., *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Van Gorcum, Assen, 2008

BERENDSEN, H.J.A., *Landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen, 2008

BERENDSEN, H J.A., *Landschap in delen*. Van Gorcum, Assen, 2005

BOSSU, J. *Vlaanderen in oude kaarten. Drie eeuwen Cartografie*. Lannoo, Tielt, 1983

- BROOThAERS, L., *Geologie van Vlaanderen, een schets*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 1995
- BUISMAN J., *Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen*, Franeker, 1995
- DE BLUST, G. e.a., *De Kalmhoutse Heide*. Davidsfonds, Leuven. 1997
- DE GANS, W., *Geologieboek Nederland*, ANWB, Den Haag, 2006
- DE KOK, H., HAEST, R., *Gids van de Kempen*, Brepols, Turnhout, 1993
- DEPUYDT, F., *Fascinerende Landschappen van Vlaanderen en Wallonië*. Davidsfonds/Leuven. 1995
- DIRIKEN, P., *Reeks Geogidsen*. Georeto, Kortesse
- DREESEN, R., DUSAR, M. & DOPERE, Fr., *Atlas Natuursteen in Limburgse Monumenten*, Prov. Limburg, Hasselt, 2001
- GOOSSENS, D., *Inleiding tot de geologie en geomorfologie van België*. Geologische Kring, Erps-Kwerps. 1981
- GULLENTOPS F., e.a., *Delfstoffen in Vlaanderen*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 1996
- GYSELS, H., *De landschappen van Vlaanderen en Zuidelijk Nederland*, Garant, Apeldoorn-Leuven, 1993
- HERMY, M., DE BLUST, G., *Punten en lijnen in het landschap*, Stichting Leefmilieu, Kredietbank, Antwerpen, 1997
- HERMY, M., DE BLUST, G., SLOOTMAEKERS, M., *Natuurbeheer*, Davidsfonds, Leuven, 2004
- HOBBS, J.J., *World regional geography*, 6th edit., Brooks/Cole, Belmont, 2009
- HOFKENS, E. e.a., *Nieuwe impulsen voor de landschapszorg - De landschapsatlas (baken voor een verruimd beleid)*. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001
- LORZING, H., *The Nature of Landscape – A personal Quest*. 2001
- MAES, P., *De laatste restjes groen (West-Vlaanderen)*, Zellik, Globe, 1995
- PANNEKOEK, A.J. & VAN STRAATEN, L.M.J.U: *Algemene Geologie*, 599 p. Wolters-Noordhoff, Groningen, 5de druk, 1992.
- RACKMAN O., *The history of the countryside*, Phoenix Press, London, 1997
- ROTTIER, H. e.a., *De Vlaamse Kustvlakte van Calais tot Saeftinge*., Tielt & Den Boer Middelburg, 1984
- STERNBERG, R.J., *Thinking styles*. New York, Cambridge University Press, 1997
- STRUIJLAART H.J.P., *Prisma van de geografie. Ruim 2000 begrippen van A tot Z*. Het Spectrum, 1993
- THOEN, H., *De Romeinen langs de Vlaamse kust*, Gemeentekrediet, Brussel, 1987
- VANMAERCKE - GOTTIGNY. *Levende aarde in de Vlaamse Ardennen*. Stichting O.Wattez., Ronse, 1988
- VERHULST. A. *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Gemeentekrediet, Brussel, 1995
- WAUGH, D., *Geography, an integrated approach*, Nelson Thornes, Cheltenham, 2002
- WOUTERS, L, VANDENBERGHE, N., *Geologie van de Kempen*, NIRAS, Brussel, 1994
- X, *De Bergen, Milieu-educatie in de Westvlaamse Heuvels*. Provincie West-Vlaanderen., Brugge, 1994
- X, *De Groene 62 : landschapsverkenning langs de spoorwegbedding Oostende – Torhout*, Provincie West-Vlaanderen., 1992
- X, *De Grote Atlas van Ferraris*, Lannoo/NGI/Kon. Bibl. België, Brussel, 2009

- X, *De haven van Gent – Project Kluizendok*. Havenbedrijf Gent GAB. 2005
- X, *De haven van Gent, de vriendelijke haven.*, Havenbedrijf Gent GAB. 2005
- X, *De open ruimte in Vlaanderen, algemeen referentiekader*. Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1985
- X, *De open ruimte in Vlaanderen, Binnen-Vlaanderen Oost*. Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1985
- X, *De open ruimte in Vlaanderen, Haspengouw*. Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1985
- X, *De open ruimte in Vlaanderen, Kust en Polders*. Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1985
- X, *De open ruimte in Vlaanderen, Midden-Limburg*. Koning Boudewijnstichting, Brussel, 1985
- X, *Ontstaan en ontwikkeling van de haven van Gent en haar verbinding met de zee*. Havenbedrijf Gent GAB. 2003
- X, *Profiel van de haven van Gent*. Havenbedrijf Gent GAB. 2005
- X, *Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. 1998

Kaarten en luchtfoto's

- de boeck atlas*, uitgebreide versie, Antwerpen
- Gerard Mercator *Kaart van Vlaanderen*. N.G.I., Brussel
- Orthofoto's van Vlaanderen* Eurosense, Wemmel
- Topografische kaarten*. N.G.I., Brussel
- Plantyn Algemene Wereldatlas*, Mechelen

RONDLEIDEN IN DE PRAKTIJK

- ARMSTRONG D, e.a., *Gesture and the Nature of Language*, Cambridge University Press, 1995
- ARMSTRONG D. e.a. *Gesture and the nature of language*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995
- ARNOLDI, F., *Wat, waarom en hoe toneelspelen*. Heijnis
- BIRDWHISTELL R., *Kinetics and context: essays on body motion communication*, Pennsylvania, Pennsylvania Press, 1970
- BLINDENZORG LICHT EN LIEFDE, *Algemeen documentatiepakket voor scholieren, studenten en andere geïnteresseerden*, Documentatiedienst Licht en Liefde, Vrasene
- BRUSKIN R.H., *Communicatieleer*, 1986
- BURGOON J., *Nonverbal Signals in Mark L. Knapp & Gerald R. Miller Handbook of Interpersonal Communication*. Beverly Hills, Sage
- BUZAN, T., *Gebruik je geheugen*, Schoonhoven, Academie Service, 1995
- CLAMPITT P.G., *Communicating for Managerial Effectiveness*, Newbury Park, 1991
- DANIËLS, W., e.a., *De stem van ...*, Den Haag, SDU uitgeverij, 1993
- DAVENPORT T., *The attention economy*, Harvard Business School Press, 2001
- DE BRANBANDER, G., e.a. *De Muzen nodigen uit!?* Antwerpen, UFSIA, 1999
- De GROOF B, *Spreken voor een volle zaal*, Antwerpen Apeldoorn, Garant, 2003
- DE GROOTE, P., *Panorama op Toerisme*, Leuven, Garant, 1995
- DE MEULEMEESTER Karel en PEETERS Karel, *Handleiding voor reisleiders en reizigers*, Leuven, Davidsfonds, 2006

- DE RYNCK, P., *Volgt de gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing in kunstmusea*, Koning Boudewijnstichting, 2001
- DIERENDONCK, R., *Syllabus bij de studiedag Educatief werken in musea met personen met een verstandelijke handicap*, Antwerpen, 2000
- DRAAISMA, D., *De metaforenmachine, een geschiedenis van het geheugen*, Historische uitgeverij, 1995
- FRIEDRICH G. e.a., *Systematic Desensitization en Avoiding Communication: Shyness, Reticence and Communication Apprehension*, Beverly Hills, 1984
- GALLI J., *Intercultural communication*, Elton-Wolf Publishing
- HILGER, F. e.a., *Professioneel presenteren*, Schoonhoven: Academic Service.
- HULST, H. e.a., *Gids voor Gidsen*, Leiden, Toerboek, 2006
- KLAASSEN W., *De spraakmakers in Onze Taal, Themanummer over stem en spraak*, 1993
- KORSWAGEN C.J.J., *Mondelinge Communicatie2*, Wolters-Noordhoff
- LASZLO, E., *The Multi-cultural Planet report of a UNESCO international expert group*, Oxford, Oneworld, 1993
- LENTE, G. van, *Groepen Leiden en begeleiden*, Het Spectrum, 1991
- MADDERN, E., *Storytelling at Historic Sites English Heritage*, 1992
- MAYER, R., *Multimedia Learning*, Cambridge University Press, 2001
- MINNEBO K., *Gidsen en hun rollen in Volgt de gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing in kunstmusea*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 2001
- NILLESEN F., *Wat bedoel je?*, Angerenstein, 1998
- PARKIN, M., *Tales for Coaching*, London, Kogan Page, 2001
- PARKIN, M., *Tales for Trainers*, London, Kogan Page, 1998
- PERELMAN, e.a., *The new Rhetoric and the Rhetoricians. Remembrances and Comments.*, Quarterly Journal of Speech, 1984
- PRUMMEL J., e.a., *Een andere kijk op gidsen. Reader*, VMV, 2002
- QUINTILIANUS, *De opleiding tot redenaar*. Groningen, Historische uitgeverij
- REMMERSWAAL J., *Begeleiden van Groepen. Groepsdynamica in de praktijk*, Houten/Zaventem, Bohn Stafleu Van Lughem, 1992
- RIEMAN, F., *Psychologie van de angst*, 's Gravenhage, Vuga, 1980
- ROANE S., *Mag ik me even voorstellen?*, uitgeverij M&P-Weert, 1994
- SAS P., e.a., *Als je veel moet praten*, Leuven, Garant, 1991
- SCHMIDT, J., *Weten en kunnen, hoe leer ik voordragen en toneelspelen?* Amsterdam, Kosmos, jaren 1950
- SHANK, e.a., *Tell me a Story: Narrative and Intelligence*, Northwestern University Press, 1998
- SHULMAN A., e.a., *Non-Verbal Communication*, Ed. Williams R. Thames and Hudson, 1981
- SIMMONS, A., *The Story Factor: Secrets of Influence from the Art of Storytelling*, Cambridge, Perseus, 2001
- SOET, M.I., *De stem, handleiding voor een goed gebruik*, Kosmos Amsterdam Antwerpen
- SPALTY B., *Over Soundmix- & microfoongebruik*, uitgegeven in eigen beheer, 1992
- STERNBERG, R.J., *Thinking styles*. New York, Cambridge University Press, 1997
- THORESEN, P., *Defense Mechanisms in groups*, in The Annual Handbook for Group Facilitators, San Diego, University Associates, 1972

VAN DER AUWERAERT A. e.a. *Postmoderne wetenschapscommunicatie: zijn wetenschappers er klaar voor?*, 2006

VAN DER MEIDEN A, *Over spreken gesproken. Aspecten van de moderne Retorica*, Vandermeiden Consultancy, 1989

VAN MEER, K., e.a., *Elementaire sociale vaardigheden*, Diegem, Bohn Stafleu Van Loghum Houten, 1997

VROENE, J., *De kracht van verhalen*, Amsterdam, Bres BV, 2000

WATZLAWICK, P. e.a., *De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie*, Deventer, Van Loghum Slaterus, 2001

WIPPO, P., e.a., *Alle ogen gericht op ... omgaan met plankenkoorts*, Amsterdam, Boom, 2002

Websites: www.lichaamstaal.nl

SPECIFIEKE REISLEIDERSVAARDIGHEDEN

Transport

- www.touring.be
- www.fbaa.be
- www.brusselsairport.be

EHBO en noodsituaties

- www.gezondheid.be
- www.rodekruis.be

Groepsdynamica en conflicthantering

- DE MEULEMEESTER K. en PEETERS K., *Handleiding voor reisleiders en reizigers*. Davidsfonds, Leuven, 2006.
- OOMKES F.R. *Training als beroep. Sociale en interculturele vaardigheid*. (delen 1 en vooral 2 omtrent groepen). Meppel, Boom, Amsterdam, 1994.
- PREIN H., *Trainingsboek conflicthantering en mediation*, Bohn Stafleu van Loghum
- RAADGERS W. en STEENHUISEN Eppo, *Reisleiding Geven. Handboek voor reisleiders*. Uitgeverij Toerboek, Leiden, 2006.
- REMMERSWAAL J. *Handboek Groepsdynamica*. Uitgeverij H. Nelissen, 2003.

Wereldgodsdiensten en interculturele communicatie

- CIMIC (Marc Colpaert initiatiefnemer), *Voortgezette opleiding intercultureel management*. Katholieke Hogeschool Mechelen.
- CIMIC, *reeks monografieën over interculturaliteit*, Mechelen
- CLEMENTS P., e.a. *The diversity training handbook. A practical guide to understanding & changing attitudes*. Kogan Page, New Dehli, 2004.
- COLPAERT M., *Tot waar de beide zeeën samenkomen. Verbeelding, een sleutel tot intercultureel opvoeden*, een uitgave ondersteund door CANON cultuurcel, Heverlee, Lannoo, 2007
- HOFSTEDE G., *Allemaal andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen*. Uitgeverij contact, Amsterdam; 1991.

- MEULEMAN Prof., G., *De goden reisden mee. Verguisde religies in Mexico, Midden- en Zuid-Amerika*, Amsterdam, Bres, 1997
- MOREELS R., *De mens: een remedie voor de mens*, Tielt, Lannoo, 1999
- OOMKES F.e.a., *Cross-cultural communication. A trainer's manual*. Gower publishing, UK. 1995.
- PINTO D. *Intercultural Communication. A three-step method for dealing with differences*. Garant, Leuven. 2000.
- SHADID W.A. *Grondslagen van interculturele communicatie. Studieveld en werkterrein*. Bohn Stafleu Van Loghum, 1998.
- *Steunpunt ICO (Intercultureel Onderwijs) van het U.Gent.*
- VOSSESTEIN J. *Vreemd volk. Over gedrag in andere culturen*. KIT Publishers, Amsterdam. 2003.

Bestemming reisleader

- GEELS Jolijn, *Duurzaam reizen in de praktijk*, Nijmegen, Informatie Verre Reizen, 2007
- Landenreeks Koninklijk Instituut voor de Tropen, Oxfam Novib en het Belgische 11.11.11, Kit-uitgeverij, Nijmegen
- Reisgidsen van Lonely Planet, Rough guide, Trotter, Capitool, ANWB, ...